

413.164:002

MÉG EGYSZER A „DOKUMENTÁCIÓS” MŰSZÓRÓL

Grétsy László

A műszóalkotás meglehetősen hálátlan tevékenység. Nemcsak azért, mert egy-egy új műszó megszületését többnyire hosszú-hosszu tépelődés, fejtörés, vajadás előzi meg, hanem azért is, mert a javaslat sokszor pusztába kiáltott szó marad; senki sem vesz róla tudomást.

A dokumentációval hivatásszerűen foglalkozó szakemberek megjelenéséül folyóiratunkban /MKT, 1962. 5.sz. 37-39.p./ ajánlott a **dokumentációs** szót már szerencsére nem fenyegeti az agyonhallgatás veszélye. A nyelvész problémafelvetése nyomán POLZOVICS Iván személyében megszólalt a szakember is /POLZOVICS Iván: Dokumentalista, dokumentátor vagy éppen dokumentációs? MKT, 1962. 5.sz. 67-71.p./, mégpedig oly imponáló felkészültséggel és hozzáértéssel, hogy a folyóirat szerkesztősége a vitát - függetlenül a végső eredménytől - véleményem szerint máris hasznosnak ítélni. Ez persze mit sem változtat azon, hogy a vitaindítónak joga, sőt kötelessége a kérdéshez még egyszer hozzászólni a álláspontját megvédeni, illetőleg az ellentétes véleményeket összeegyeztetni. Legyen tehát most újra a nyelvészé a szó!

A legfontosabb tisztázandó kérdés az, hogy van-e valójában ingadozás a dokumentációs szakemberek gyűjtő jellegű megnevezésében, vagy nincs. A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójának szerkesztői szerint nyilván van, hiszen máskülönben nem igényelték volna a nyelvészek segítségét ennek a terminológiai kérdésnek a tisztázásához. /"Kik foglalkoznak a dokumentációval?" című vitacikkem annak idején a szerkesztőség felkérésére készült./ Vitapartnerem, POLZOVICS Iván ezzel szemben úgy látja, hogy említésre érdemes ingadozás nincs a szóhasználatban. Ezért tekinti a **dokumentalista** szót "tulnyomóan elterjedt"-nek, "tulnyomórészt használt"-nak, s ezért nyilatko-

x

A helytálló nyelvész érveléseket, a külföldi dokumentációs gyakorlatban fennálló legkülönbözőbb elnevezéseket /pl. information officer, Dokumentalist, Dokumentar, information engineer/ és a hazai szóhasználatban leginkább térhódított kifejezéseket mérlegelve lapunk szerkesztősége a maga részéről a "dokumentalista" elnevezést kívánja használni. Véleményünk szerint a jövőben hasonló nyelvi-terminológiai kérdéseket még azok elterjedése előtt kell felvetnünk. /Szerk./

zik így: "Ha terminológiai viták a dokumentációs tevékenységgel kapcsolatban bőven adódnak is, legalább a dokumentáció ellátásának személyi oldalán nincs terminológiai probléma."

Annak eldöntése, hogy e kérdésben melyik félnek van igaza, természetesen nem rám, a kívülállóra tartozik, azt azonban még egyszer hangsúlyozni szeretném, hogy szerintem ettől függ az egész vitának a kimenetele. Ha a dokumentalista elnevezés valóban egyeduralkodó az említett fogalmi tartományban, akkor nem érdemes, sőt nem is szabad félreállítanunk csupán azért, mert nyelvi köntöszével nem vagyunk teljesen megelégedve. Ha viszont a szóhasználat ebben a tekintetben még nem olyan egységes, mint a szerző véli, akkor igyekeznünk kell minél előbb megtalálni a szakemberekkel elfogadtatni azt a műszo, amely erre a szerepre legalkalmasabb, s ebben az esetben még azoknak a szakembereknek a beleegyezésére és támogatására is szükség van, akik eddig maguk is más elnevezést részesítettek előnyben.

Igen ám, de melyik műszo a "legalkalmasabb"? A dokumentalista, a dokumentációs vagy valami más? POLZOVICS a dokumentalistát tartja annak, s a humanistától az opportunistáig számos példát sorol fel annak igazolására, hogy "A legrégebbi időktől kezdődően bőven találkozunk hasonló szóképzésekkel, amelyek nyelvünkben meghonosodtak, és kifogásra ma alig adnak okot". Érvelésébe azonban, sajnos, egy kis hiba csuszik. Nem veszi észre ugyanis, hogy a példaanyagának nyolcvan százalékát adó -ista végű szavaink képzésmódjukban nem azonosak a dokumentalista-val. Az -ista képző - mint a vitacikk szerzője is rámutat - nyelvünkben már annyira elterjedt, hogy okvetlenül megértést, kiméletet érdemel. Természetesen a nyelv szakembereinek is ugyanez a véleményük. "A mai magyar nyelv rendszere" című, 1961-1962-ben megjelent kétkötetes akadémiai leíró nyelvtenban az -ista a magyar képzők között is helyet és részletes tárgyalást kapott /I, 399/, s méltán, mivel számos esetben magyar szóhoz járul /forgalmazista, kereskedelmista, óvodista stb./, sőt néha már önállósul is. VERES Péter például 'modern művészeti irányzat tulzó hive' jelentésben - bár idézőjelbe téve - már külön szóként használja: "Még realistának is úgy mondhatjuk /Medgyessyt/, hogy nem ista" /Kortárs 1959/9. 371; vö. A mai magyar nyelv rendszere I, 462/. Csakhogy a dokumentalista szóban nem ista, hanem -lista végződést találunk, s ez már korántsem olyan gyakori s olyan kifogástalan a magyarban, mint a másik! A -lista tulajdonképpen két másik képzőnek, a latin -/á/ lis és az előbb emlegetett -ista névszóképzőknek a keveréke, s ebben az összetett, illetőleg összevont formájában kerül elénk az idegen dokumentalista a szóban. Van még néhány hasonló képzésű alak nyelvünkben - ezeket POLZOVICS jobbára idézi is -, de még ezek között is tehetünk értékkülönbséget: azokat a kifejezéseket, amelyek nemcsak h-lista, hanem egyszerű -/á/ lis képzős formájukban is széles körben járatosak a magyarban, - pl. ideális-idealista, realis-realista, szociális-szocialista -, szívesebben fogadjuk, mint azokat, amelyekben az -/á/ lis melléknévképzőnek semmiféle szerepe sincs, vagyis amelyekből a pusztá

- /á/ l i s képzővel nem lehet melléknevet alkotni. Már pedig a d o k u m e n t a l i s t a szinte teljesen magára maradna, társtalanul állna nyelvünkben, mert d o k u m e n t á l i s melléknevünk vagy egyáltalán nincs, vagy oly ritka szakaszó, hogy még az Idegen szavak kéziszótára című, 1960-ban már második, változatlan lenyomatban megjelent, meglehetősen terjedelmes gyűjteményben sem szerepel, holott ebben a szótárban még a nem túl gyakran használt e g z i s t e n c i á l i s , i n t e r n a c i o n á l i s , m a t e r i á l i s , n a c i o n á l i s , n a t u r á l i s , o r i e n t á l i s -féle mellékneveket is megtaláljuk a - l i s t a képzőbokorral alkotott e g z i s z t e n c i a l i s t a , i n t e r n a c i o n a l i s t a , m a t e r i a l i s t a és egyéb mellett. Ugy érzem, a kívülálló, a vitába szándéka ellenére belekeveredett nyelvésznek kötelessége erre a tényre felhívni a szakemberek figyelmét, még mielőtt a végső döntés megszületik.

Most még néhány röpke megjegyzést a d o k u m e n t á c i ó s műszó használatáról! A szó nyelvészeti elemzésébe főleglegesen volna belebocsátkoznom, hisz folyóiratunk 1962. évi 5. számának 38-39. lapján ezt a feladatot vázlatosan már elvégeztem. Ehelyett inkább arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a dokumentációs műszónak van egy olyan előnye is, amelyre - legalábbis az én számomra - éppen POLZOVICS gondos vitacikke derített fényt. Ha a dokumentációs munka ma már valóban olyan sokréti, hogy az e munkakört ellátókat szinte nem is elég már egy közös névvel megjelölni - vö. POLZOVICS: i.h. -, akkor ez még egy okkal több arra, hogy gyűjtőnévként a d o k u m e n t á c i ó s műszóban állapodjunk meg, mert ez arra is alkalmas, hogy a dokumentációs tevékenység lassan-lassan már önálló foglalkozásként elkülönülő ágainak megjelölésére hivatott elnevezések közös eleme legyen. Ha a dokumentációval kapcsolatos feladatokat ellátó személyt általában d o k u m e n t á c i ó s -nak, közelebbi megjelöléssel pedig d o k u m e n t á c i ó s a d a t s z o l g á l t a t ó -nak, d o k u m e n t á c i ó s t e c h n i k u s -nak stb. nevezzük, akkor véleményem szerint sokkal jobban követjük a vitapartneremtől anynyira hangsúlyozott lépcsőzetesség elvét, mintha az általában d o k u m e n t a l i s t a címkével ellátott személyeket közelebbi megjelölésként olyan elnevezéssel illetjük, amelyben a d o k u m e n t a l i s t a szó nem is szerepel. Ennek az érvek persze csak a közelebbi vagy távolabbi jövő szempontjából van súlya, de ne felejtjük el, hogy a szakszavakat sem csupán a jelen számára alkotjuk, hanem - legalábbis szándékaink szerint - a jövőre is.

Hogy a vélemények és az ellenvélemények meghallgatása után végül is hogyan dönt a folyóirat szerkesztősége, s hogyan döntenek a legilletékesebb szakemberek, az a kívülállót is érdekli, de a döntésbe természetesen nem szólhat bele. Ez teljes egészében belső, szakmai ügy. Azt viszont, mint nyelvésznek, úgy gondolom, jogom, sőt kötelességem megemlíteni, hogy az akarva vagy akaratlanul kirobbantott nyelvi viták szinte mindig termékenyítőleg hatnak, jó hatással vannak egy-egy szakma vagy tudományág terminológiájának fejlődésére. Bizom benne, hogy ez a tapasztalat utólag a d o k u m e n t á c i ó s - d o k u m e n t a l i s t a vitából is levonható majd, akármilyen lesz a vita közvetlen gyakorlati eredménye.